

آداب توسّل به اهل بیت (علیهم السلام)

سمیه نوروزی^۱

چکیده

مسأله توسّل به اهل بیت (علیهم السلام) از اهمیت بالایی برخوردار است. چنانچه در آیات و روایات بسیاری بر این موضوع تأکید شده و حتی پیشینه‌ای که توسّل به ائمه (علیهم السلام) در زمان حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نیز بعد از ایشان مراجعه به بزرگواران دیگر وارد شده است. ضروری است به اینکه برای توسّل به آل الله جایگاه، مقام و منزلت ایشان شناخته شود و ادب و آدابی که در شأن ایشان باید مراعات شود و روشی که می‌توان به این والا مقامان متوسّل شد مورد تعلم قرار بگیرد. در میان آثار منتشر شده در خصوص آثار توسّل به اهل بیت (علیهم السلام) کم یافت می‌شد بنابراین ضرورت این امر را حس کرده که رغبت به این کار داشته که مقاله پیش‌رو را ارائه دهم که در علوم تفسیری بیان شده از راه کتابخانه‌ای-سخنرانی‌ها و جستجو در اینترنت این تحقیق آورده تا زمینه معرفت بیشتر و یادگیری به خود و عرض ارادتی به قطب عالم هستی باشد.

کلید واژه‌ها: آداب- اهل بیت (علیهم السلام)- توسّل.

۱. طلبه پایه پنجم، سطح دو، حوزه علمیه خواهران کوثر قزوین. ۰۹۲۲۸۷۳۳۸۹۵.

مقدمه

مسأله توسل ریشه عمیقی در ساختار شخصیت فردی و اجتماعی انسان دارد. کسانی که با ائمه اطهار (علیهم السلام) و اولیای خداوند در ارتباطند و به آنها توسل می‌جویند عناصری آزاده با عظمت و دارای طبع منیع و روح بلند هستند. زیرا هر کسی به هر چه توجه و ارادت دارد، از همان نقطه الگو و راه و روش زندگی خود را برمی‌گزینند. اقتدا به ائمه اطهار (علیهم السلام) که در عظمت بی‌همتایند فضایل انسانی را در تار و پود وجود آدمی رشد و تعالی می‌دهد، زیرا آنچه از اخلاص، نیت، پاکی، صداقت در یک جامعه قابل توجه است هر کدام در وجود ائمه اطهار (علیهم السلام) موج می‌زند و در حد کمال وجود دارد. علمای دین و بزرگان نمونه‌های بارز کسانی هستند که به حقیقت این مسأله پی برده و با بذل توجه تام به این مهم در زندگی خویش به مراتب عالی‌تر کمال دست یافتند.^۱

با توجه به روزگاری که امت اسلامی شدیداً نیازمند به وحدت کلمه و اتحاد و همبستگی است تا بتواند در مقابل هرگونه عامل استعمار ایستادگی کرده و با تمام توان فکر و عمل به دفاع از حریم مقدس قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) بپردازد. مشاهده می‌شود افرادی کم‌مایه و خودخواه از روی جهالت و نادانی و یا براساس رذالت و ناپاکی دست به سم‌پاشی در اذهان ساده و بی‌خبر زده و از طرق گوناگون با سعی و تلاش در ایجاد اختلاف کلمه و تفرقه در عقیده مسلمانان خواستار گروه‌هایی مختلف العقیده به وجود آورده و بر داغی میدان جنگ عقاید بیافزاید و از این راه عالی‌ترین خدمت و مؤثرترین کمک را به دشمن نموده و بزرگ‌ترین خیانت را درباره امت اسلامی روا می‌دارند. حقاً برای فانی کردن یک امت هیچ حربه‌ای بُرنده‌تر از حربۀ ایجاد اختلاف و تشّت در اعتقاد و عمل به دست هیچ دشمنی نیافتاده و نخواهد افتاد، چنان‌چه وهابیت در اعتقادات و توسل به ائمه اطهار (علیهم السلام) در اذهان و افکار ساده‌دلان ریب و تشکک ایجاد کرده که توسل به اهل بیت (علیهم السلام) را شرک برای خداوند معرفی کرده‌اند آن هم به صورت یک فکر تازه و ابتکار بی‌سابقه. بنابراین لازم و ضروری است که هر فرد آگاه شیعی مذهب از راه و روش معینی برای توسل به آل‌الله ورود کند تا نتیجه مطلوب به حول قوه الهی حاصل آید.

۱. ضیاء آبادی، توسل، ص ۱۰.

هدف و انگیزه این مقاله تبیین دقیق معنا و مفهوم توسّل و بررسی آن آیات قرآن، آداب و جواز توسّل را در نظر دارد. یکی از انگیزه‌های مقاله پیش‌رو دفاع و ارادت نسبت به این خاندان پاک و قدم کوچکی در پاسداری و حمایت از آرمان‌های اصیل اسلامی است. روش تحقیق توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای بوده و همچنین با جستجو در اینترنت برای ارائه مقاله‌ای در خور و شأن اهل بیت (علیهم‌السلام) بتوانم آورده باشم.

توسّل در لغت

توسّل در لغت به معنای یاری جستن، تقرّب و نزدیک کردن است.^۱ توسّل بر وزن تفعّل از مادهٔ وسّل و وسلهٔ چیزی که با آن به مقصود رسیده است.

توسّل در اصطلاح

توسّل به واسطه قرار دادن امور خیریه و افراد صالح مقرب درگاه الهی برای برآورده شدن درخواست و اجابت دعا را گویند. وقتی که شخص با انجام عمل خود را به شخص دیگر نزدیک می‌کند در این صورت گفته می‌شود (توسّل الیه به وسیله) یعنی با رشته محبت و احترام که شخص در نزد شخص دیگر دارد خود را به او نزدیک می‌کند. بنابراین توسّل به خدا به وسیله چیزی یا شخصی که دارای مقام و منزلت و درجه در نزد خداوند است. امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) فرموده‌اند:

«بهترین چیزی که به وسیلهٔ آن می‌توان به خدا نزدیک شد، ایمان به خدا، ایمان به پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) او و جهاد در راه خدا است».^۲

از نظر راغب اصفهانی و علامه سید محمدحسین طباطبایی رسیدن به چیزی با رغبت و حقیقت وسیله به سوی خدا، مراعات راه او با علم و عبادت و پیمودن راه شریعت است و آن وسیله ارتباطی و اتصال معنوی میان بنده و پروردگار است. خداوند در قرآن کریم خطاب به مؤمنین (علیهم‌السلام) می‌فرماید:

۱. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱

۲. شرح نهج البلاغه ابن میثم، ج ۳، ص ۷۲، خطبه ۱۰۷.

«وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ^۱؛ و دست‌آویز و وسیله‌ای از ایمان، عمل صالح و آبروی مقربان درگاهش [برای تقرب به سوی او بجوئید].»

در روایات متعددی منظور از وسیله ائمه اطهار علیهم‌السلام بیان شده‌اند از این‌رو معصومین علیهم‌السلام مصداق انسان‌هایی کامل و وسیله قرب به سوی خداونداند و بهترین وسیله برای جبران و یاری انسان در ناتوانی‌ها و نقائص در پیمودن راه کمال و قرب الی الله هستند.

اقسام توسّل

توسّل به سه صورت تقسیم می‌شود:

- أ. برخی از این انواع به اتفاق مسلمانان جایز است که توسّلات مشروع نامیده می‌شوند.
- ب. برخی دیگر به اتفاق مسلمانان جایز نیست که توسّلات غیرمشروع نامیده می‌شوند.
- ج. دسته‌ای دیگر مورد اختلاف بین وهابیان و مسلمانان است.

در مورد گروه اول که موارد اتفاق بر جواز توسّل است:

۱- توسّل به اسماء و صفات خدا

که در قرآن و روایات به ویژه در ادعیه اهل بیت علیهم‌السلام مشاهده می‌شود. خداوند متعال می‌فرماید:

«وَلِلّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا^۲؛ و نیکوترین نام‌ها [به لحاظ معانی] ویژه خداست، پس او را با آن نام‌ها بخوانید.»

در این آیه مبارکه به اسماء و صفات الهی می‌پردازد و توصیه می‌کند که با این نام‌ها به او متوسّل شوید و حاجات و خواسته‌های خویش را در پیشگاه او بازگو نمایید. روایتی وجود دارد که پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم شنید که مردی خدا را به صفات و اسمائش قسم می‌دهد و می‌گوید خدایا من از تو درخواست می‌کنم به گواهی‌ام بر اینکه تو آن خدایی هستی که جز تو خدایی نیست تو احد و صمد هستی که نه می‌زاید و نه زاییده شده است و نه برای او همتایی یافت می‌شود.

۱. مائده: ۳۵.

۲. اعراف: ۱۸۰.

رسول خدا ﷺ فرمود:

«تو خدا را به وسیله اسم اعظم او خواندی اسمی که اگر به او خوانده شود اجابت می‌کند و اگر به آن سؤال شود عطا می‌شود».^۱

۲- توسل به عمل صالح

تلویحاً در قرآن و صراحتاً در روایات وارد شده و از بهترین وسایط نزد خدای متعال و از موارد اتفاق میان مسلمانان است. هرگاه انسانی خالصانه عملش را برای خدا انجام دهد می‌تواند در هنگام بروز مشکل به پاس عمل صالح مذکور از خداوند متعال حل آن مشکل را بخواهد چنانچه حضرت ابراهیم (علیه السلام) و فرزندش اسماعیل (علیه السلام) ساختن خانه خدا را عملی برای تقرب به او قرار داده بودند در سوره بقره به این مطلب اشاره شده است.

«وَ إِذِ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»^۲ و یاد کنید] زمانی که ابراهیم (علیه السلام) و اسماعیل (علیه السلام) پایه‌های خانه کعبه را بالا می‌بردند [و به پیشگاه حق می‌گفتند: پروردگارا! [این عمل را] از ما بپذیر که تو شنوا و دانایی».

در صحیح بخاری در باب اجابت دعای کسی که به پدر و مادرش نیکی نموده از رسول خدا ﷺ روایت شده است:

«سه فرد با ایمان در بیابان گرفتار باران شده و به غاری پناه بردند. ناگهان از بالای کوه صخره عظیمی کنده و در غار را پوشاند. آنان به همدیگر گفتند: هرکس که عمل صالحی دارد آن را بازگو کند و خدا را به آن عمل صالح بخواند تا اینکه برای او گشایش و فرجی حاصل شود. یکی خدا را به نیکی به پدر و مادر قسم داد. دیگری به عفت از زن سوگند داد. آن یکی به ادای امانت یاد کرد در این هنگام خداوند همه آن‌ها را نجات داد».^۳

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۹۰، ص ۲۲۴- العروسی حویزی، تفسیر نورالثقلین، ج ۴، ص ۸۲.

۲. بقره: ۱۲۷.

۳. صحیح البخاری، الانبیاء، ج ۴، باب ۵۳، ص ۱۷۳.

۱. ساعات آخر شب یک ساعت قبل از طلوع فجر توسّل به حضرت زهرا (علیها السلام) به جهت رحمت و مغفرت؛
۲. از طلوع فجر تا طلوع آفتاب، ساعت توسّل به جناب امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) برای رفع ظلم، انتقام و دفع مکر؛
۳. از طلوع آفتاب ساعت توسّل به امام حسن (علیه السلام) برای رفع ظلم، انتقام و دفع مکر؛
۴. از ساعت سوم، از تابش شعاع خورشید تا بلند شدن روز مختص به امام حسین (علیه السلام) به جهت رحمت مغفرت الهی؛
۵. ساعت بعدی، از بلند شدن روز است تا زوال آفتاب، توسّل به امام سجاد (علیه السلام) ایمنی یافتن از شرّ شیطان جائز؛
۶. از اوّل زوال تا هشت رکعت نماز نافله ظهر، توسّل به امام باقر (علیه السلام) به جهت توفیق کسب علم و معرفت؛
۷. از چهار رکعت مانده به نماز ظهر تا وقت نماز ظهر، زمان توسّل به امام صادق (علیه السلام) به جهت توفیق یافتن بر وظایف و عبادات و اداء سنن و ترک محرّمات؛
۸. از ساعت هفتم و بعد از فارغ شدن از نماز ظهر تا چهار رکعت از نافله عصر، زمان توسّل به امام موسی بن جعفر (علیه السلام) برای شفای امراض و بیماری و دفع امراض باطنی و ظاهری؛
۹. ساعت هشتم از چهار رکعت نافله عصر است تا فراغ از نافله عصر، توسّل به امام رضا (علیه السلام) برای سلامتی در سفر و رسیدن به وطن و خلاص از غم و اندوه و غربت؛
۱۰. از ساعت نهم بعد از فراغ از نماز عصر تا انقضای سه ربع زمان توسّل به امام جواد (علیه السلام) برای یافتن گنج، قناعت و رسیدن به نعمت‌های پی در پی و توانگری و بخشش؛
۱۱. ساعت دهم، از ابتدای ربع آخر روز است تا یک ساعت به زردی آفتاب که زمان توسّل به امام علی النقی (علیه السلام) است: از برای استعانت بر اداء حقوق اخوات از مؤمنین و مؤمنات و رد مظالم؛
۱۲. قبل از زردی آفتاب زمان توسّل به امام حسن عسگری (علیه السلام) از برای درست شدن کارهای دینی و دنیوی و غلط نشدن آن و مسرور بودن در همه اوقات؛
۱۳. از زردی آفتاب تا غروب زمان توسّل به امام عصر (علیه السلام) به جهت پیروزی یافتن و ظفر بر اعلاء در جنگ و اداء قرض و روی نمودن فتوحات.

۹- یک عمل خیر هدیه دهیم به معصومین (علیهم السلام)

برای توسّل به حضرات و سروران بهشتی با هدیه‌ای به پیشگاه آنها وارد شویم تا با آن آبرویی که نزد خداوند دارند ضمانت ما را بکنند و گره‌گشایی از بسیاری از حاجاتمان کنند.

چنانچه می‌توان یک عمل خوبی مثل صلوات، انفاق و صدقه دادن و حتی با کمک کردن به دیگران ثواب آن را هدیه به ساحت مقدس یکی از معصومین (علیهم السلام) و همچنین امام زادگان قرار دهید تا به حول قوه الهی به نتیجه و مقصد برسید.

۱۰- مکان مناسبی برای توسّل در نظر بگیریم

مکان مناسبی برای امر توسّل در نظر بگیریم چنانچه سفارش شده در خانه جایگاهی و مکانی برای نماز خواندن مشخص کنید زیرا فرشتگان در آن قسمت در رفت و آمد هستند و بهتر است برای توسّل کردن از مکان‌هایی چون مسجد، زیارتگاه‌ها و همچنین در کنار قبور متبرکه علماء، صلحا و جاهایی که مورد توجّه فرشتگان مقرب اوست.

نتیجه گیری

با توجّه به این نظام آفرینش می‌بینیم که نظام توسّل است نظام وسیله است نظام سبب و مسبّب است. نمی‌شود انسان بدون وسیله کاری کند انسان بیمار بدون دارو نمی‌تواند شفا پیدا کند. آدمی وقتی می‌خواهد مسافرت کند مجبور است ماشین یا هواپیما سوار شود. بنابراین برای هر کاری باید از راهش جلو رفت تا در بین راه به سختی و مشقّت و گمراهی بر نخورد چنان‌که در باره غذا خوردن، زیارت و دعا و همچنین مسافرت آدابی ذکر شده، برای توسّل به ائمه اطهار (علیهم‌السلام) آدابی بیان داشته‌اند که با عنایت و توجّه به آن امیدوارتر به برآورده شدن حاجاتمان باشیم. بنابراین عاقلانه‌ترین کار این است که راهی مطمئن و کوتاه برگزینیم تا با صحت و سلامت به سر منزل مقصود برسیم.

همچنین با نگاه و دیدی در محضر ایشان وارد شویم و آنان را واسطه فیض الهی بدانیم و زمان و مکان مناسبی را برای جلب توجّه و عنایت انتخاب کنیم با ذکر صلوات و درود و نام بردن اسماء اهل بیت (علیهم‌السلام) و برای طلب حاجّت و نیازمان خدا را به حقّ الاّ الله سوگند دهیم که ما را در راه عبودیت خداوند استعانت کند و با توسّل به ائمه (علیهم‌السلام) امیدوارتر در این راه قدم برداریم.

به این نحو که اوّل معرفت و شناخت به این بزرگواران داشته باشیم و با طهارت باطنی و ظاهری از جمله شناخت این بزرگواران که در علم ادب، اخلاق، ایمان که در درجه بالای انسانیت و عبودیت قرار داشتند و این معرفت زمینه شناخت عشق و ارادت و محبت به اهل بیت (علیهم‌السلام) را در انسان ایجاد می‌کند. چنانچه هرکس در زندگی دنبال الگوی مطرح می‌گردد بنابراین با عنایت به سروران بهشتی، رفتار و کردار و اعمال خود را در جهتی قرار می‌دهد که مورد رضایت اهل بیت (علیهم‌السلام) است و سعی می‌کند طهارت قلبی و باطنی در خود ایجاد کند و همچنین با توجّه به واسطه فیض بودن آنان فیوضات قابل توجّهی را از خداوند طلب می‌کند و با عشق و ارادتی که با توسّل به آل الله در قلب ایجاد می‌شود اسعانت می‌جویند و سوگند به ائمه (علیهم‌السلام) می‌دهد تا بتواند مراحل کمال که رسیدن به مطلوب است بدست آورد و محقّق نمی‌شود مگر با توسّل .

منابع و مأخذ

- قرآن کریم، ترجمه: دکتر حسین انصاریان.
- ۱. ابن منظور، جمال‌الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، جلد ۷ و ۸، بیروت: دار صادر، ۱۸۶۳.
- ۲. حرّعاملی، وسائل الشیعه، ج ۴.
- ۳. خرازی، محسن، توسّل، ترجمه: محمدرضا امین‌زاده، چاپ اول، تهران: تولید و پخش ارزشمند مرکز فرهنگ هنر سبا، بهار ۱۳۸۵.
- ۴. روحانی، سید محمدکاظم - کاسنی، محمدرضا، توسّل و دعا: دفتر نشر معارف، زمستان ۸۷.
- ۵. روحانی، سید محمدکاظم، شفاعت و توسّل، قم: دفتر نشر معارف، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، زمستان ۸۷.
- ۶. صرفی‌پور، محمدتقی، جایگاه اهل بیت (علیهم‌السلام) در جهان هستی، چاپ دوم، بی‌جا: انتشارات صرفی‌پور، بهار ۱۳۸۸.
- ۷. ضیاءآبادی، سید محمد، توسّل، چاپ ششم، تهران: چاپخانه ایران مصور، ۱۳۸۶.
- ۸. العروسی حویزی، عبد علی بن جمعة، تفسیر نورالثقلین، ج ۱، ۴.
- ۹. علاءالدین علی بن حسام معروف به متقی هندی، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال.
- ۱۰. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، لبنان: المؤسسة الوفاء، جلد ۹۱، ح ۱۶ و ۱۳.
- ۱۱. سایت askdin.com انجمن گفت و گوی دینی.

۱۲. سایت <https://persianv.com.ir> چه ساعاتی به ائمه متوسّل شویم. پرشین وی.

۱۳. سایت <https://sobolassalam.ir> راه‌های توسّل به معصومین (علیهم‌السلام) و آداب آن،

گروه فرهنگی تبلیغی سبیل‌السلام.

۱۴. سایت <https://www.imna.ir> روش‌های توسّل به ائمه (علیهم‌السلام).

۱۵. سایت دعا معصومین doasite.com/ طریقه و آداب توسّل به ائمه (علیهم‌السلام) و ساعت

مخصوص جهت طلب حاجت.

۱۶. سایت www.ghavdash.blogfa.com برادر زینب آداب متوسّل شدن به

ائمه (علیهم‌السلام).